

*До разової спеціалізованої ради
PhD 12761
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(вул. Коцюбинського 2, м. Чернівці, 58002)*

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувачки кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка, докторки юридичних наук, професорки

Бориславської Олени Марківни на дисертаційне дослідження

Гончара Олега Олександровича

«Процедура добору суддів Конституційного Суду»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»

за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Проблематика формування якісного, незалежного та професійного складу органу конституційної юрисдикції в сучасних умовах розвитку української державності набуває особливої ваги. У контексті трансформаційних процесів та реалізації євроінтеграційного курсу України питання добору суддів Конституційного Суду України виходить за межі суто процедурного аспекту та перетворюється на ключову гарантію стабільності конституційного ладу і реального забезпечення верховенства Конституції. У сучасній державі конституційної демократії органи конституційної юрисдикції виконують не лише функцію контролю за конституційністю правових актів, але й відіграють активну роль у функціонуванні конституційного правопорядку загалом. Конституційні суди формують офіційну конституційну доктрину, наповнюючи норми конституції реальним змістом та забезпечуючи їх ефективну дію відповідно до конституційних цінностей і принципів.

Виконання таких функцій потребують незалежності, неупередженості та високої професійності суддів конституційного суду. Саме від рівня професійної компетентності, правничого мислення, ціннісних установок та добросовісності

суддів залежить якість конституційної юриспруденції. Відповідно, процедура добору суддів Конституційного Суду України, з одного боку, є адміністративно-організаційним механізмом, проте з іншого - важливим засобом забезпечення функціонування системи конституційної демократії та конституціоналізму як системи обмеження публічної влади та гарантування прав і свобод людини.

Актуальність теми дослідження також зумовлена тим, що події останніх років як в Україні, так і в інших державах, свідчать про наявність системних ризиків політичного впливу на органи конституційної юрисдикції, що може призводити до інституційних криз і втрати довіри до судової влади. У таких умовах існування прозорості, об'єктивної та деполітизованої процедури добору суддів набуває принципового значення.

Особливого значення зазначена проблематика набуває в умовах європейської інтеграції України, що передбачає імплементацію стандартів верховенства права, незалежності судової влади та належного врядування. Рекомендації міжнародних інституцій акцентують увагу на необхідності забезпечення прозорих і конкурентних процедур формування суддівського корпусу, що, у свою чергу, актуалізує потребу наукового осмислення національної моделі добору суддів Конституційного Суду України.

Крім того, сучасний етап розвитку інформаційного суспільства зумовлює появу нових викликів у сфері оцінювання кандидатів на посади суддів, зокрема використання даних із відкритих джерел, вплив цифрового середовища та механізмів громадського контролю. Це потребує формування комплексного підходу до визначення критеріїв професійної компетентності та морально-етичних якостей кандидатів, а також удосконалення процедурних гарантій їх об'єктивного оцінювання.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження визначається: по-перше, ключовою роллю Конституційного Суду України у формуванні офіційної конституційної доктрини та гарантуванні верховенства Конституції; по-друге, зростанням значення процедури добору суддів як інструменту гарантування незалежності та ефективності цього органу; по-третє, наявністю практичних проблем і викликів у цій сфері, пов'язаних із політичним впливом, недостатньою

прозорістю та необхідністю імплементації європейських стандартів; по-четверте, потребою у формуванні цілісної науково обґрунтованої концепції вдосконалення процедури добору суддів Конституційного Суду України. У сукупності зазначене зумовлює не лише теоретичну значущість обраної теми дисертаційної роботи, але й її безпосередню практичну цінність для подальшого розвитку конституційного права та вдосконалення механізмів функціонування конституційної юстиції в Україні.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Робота виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в межах науково-дослідних тем кафедри «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку (державний реєстраційний номер 0120U103394) (2021–2025 рр.) і «Реформування процесуально-правових інститутів адвокатури, прокуратури та суду в умовах особливих правових режимів» (державний реєстраційний номер 0125U003449) (2025–2029 рр.).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Аналіз дисертаційного дослідження О. О. Гончара дозволяє дійти висновку, що сформульовані у ньому наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та такими, що базуються на комплексному застосуванні загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження. Загалом, їх достовірність забезпечується послідовною методологічною логікою, що простежується у всіх розділах роботи, зокрема при аналізі еволюції правового регулювання, сучасного стану та практики добору суддів Конституційного Суду України (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 3.1).

Передусім слід відзначити, що методологічний підхід дисертанта є концептуально цілісним і розкритий у вступній частині та методологічному підрозділі роботи (підрозділ 1.3). Автор виходить із розуміння методології як системи підходів, принципів і методів, спрямованих не лише на опис явищ, а й

на виявлення закономірностей їх розвитку та прогнозування подальших трансформацій інституту добору суддів КСУ.

Філософською основою дослідження виступає діалектичний метод, який послідовно застосовується при аналізі розвитку конституційно-правового регулювання добору суддів КСУ (підрозділи 1.1, 1.2), а також при дослідженні суперечностей між принципом політичної нейтральності та впливом суб'єктів призначення. Такий підхід дозволив автору розглядати процедуру добору суддів як динамічний процес, що перебуває у постійній трансформації, що підвищує теоретичну глибину висновків.

Використання історико-правового методу у підрозділі 1.2 є обґрунтованим і результативним, оскільки дало змогу простежити еволюцію механізмів формування складу Конституційного Суду України від моменту запровадження інституту конституційної юстиції до сучасного етапу його реформування. Це забезпечило належну історичну основу для подальших аналітичних висновків, сформульованих у розділах 2 і 3 наукової роботи.

Застосування методів аналізу, синтезу, індукції та дедукції (розділи 2, 3) дозволило автору виокремити ключові елементи процедури добору суддів КСУ (вимоги до кандидатів, суб'єкти добору, етапи конкурсної процедури, механізми оцінювання) та інтегрувати їх у цілісну систему. Зокрема, у підрозділах 2.1 та 2.3 обґрунтовано структуру суб'єктів добору суддів Конституційного Суду України та проаналізовано їх повноваження у конкурсній процедурі, що демонструє системність і логічність наукових узагальнень.

Системний метод дозволив розглянути процедуру добору суддів КСУ як цілісний правовий механізм, а не сукупність розрізнених процедурних дій. Це особливо важливо для підрозділу 2.1, де здійснено внутрішнє порівняння повноважень суб'єктів призначення суддів КСУ.

Порівняльно-правовий метод, використаний у підрозділі 2.3, забезпечив можливість узагальнення європейського досвіду формування органів конституційної юрисдикції. Це дозволило автору сформулювати обґрунтовані висновки щодо доцільності врахування міжнародних стандартів при вдосконаленні української моделі добору суддів КСУ.

Важливе значення має застосування герменевтичного методу та методів правового тлумачення (граматичного, системного, логічного), які використовуються у розділах 2 і 3 при аналізі положень Закону України «Про Конституційний Суд України». Завдяки цьому автор не обмежується буквальним тлумаченням норм, а розкриває їх цільове призначення, що підвищує якість і аргументованість висновків.

Суттєвою перевагою дослідження є використання емпіричних методів, зокрема експлоративного підходу, який є цілком виправданим в умовах обмеженості доступних даних щодо кандидатів у судді КСУ та новизни досліджуваного явища. Автор аргументовано доводить доцільність такого підходу для первинного осмислення процедури добору суддів Конституційного Суду України та виявлення ключових проблемних аспектів її функціонування (с. 62 дисертації).

Заслуговує на підтримку застосування якісних емпіричних методів, зокрема кейс-стаді, що дозволило дослідити практичний вимір реалізації процедури добору суддів Конституційного Суду України, включаючи вплив громадського контролю та цифрового середовища (підрозділи 3.3., 3.4). Такий підхід сприяє подоланню обмежень суто доктринального аналізу та забезпечує наближення дослідження до реальних процесів правозастосування.

Метод тріангуляції, застосований у розділі дисертації, забезпечив узгодження різних джерел інформації (нормативних актів, практики Дорадчої групи експертів, відкритих джерел, матеріалів громадського контролю). Це дозволило мінімізувати ризики односторонності та забезпечити більш об'єктивне відтворення реальної картини функціонування процедури добору суддів КСУ.

Разом із тим, слід зазначити, що частина висновків, сформульованих у розділі 3 дисертації, об'єктивно має індуктивний і ймовірнісний характер, вочевидь, через обмежений доступ до повного масиву інформації, якою володіє Дорадча група експертів (наприклад – с. 110-112 дисертації). Проте автор прямо вказує на ці обмеження у роботі, що свідчить про наукову добросовісність дослідження.

Дисертація є логічно побудованою, текст є послідовним, проведені дослідження – цілісним і повним. Архітектоніка дисертації корелює із предметом дослідження: робота складається із трьох розділів: «Наукознавчий вимір процедури добору суддів Конституційного Суду України», «Теоретичні аспекти процедури добору суддів конституційних судів», кожен із яких складається із трьох підрозділів, та «Практичні питання здійснення добору та призначення суддів Конституційного Суду України в контексті конституційно-правових вимог до кандидатів», який складається із чотирьох підрозділів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, що сформульовані у дисертації, підтверджується і тим фактом, що у процесі дослідження автор опрацював 295 джерел. У роботі автор використовує і критично осмислює зарубіжний досвід добору суддів судів конституційної юрисдикції, а також практику ЄСПЛ, КСУ, Верховного Суду. Все наведене у сукупності посприяло повноті й обґрунтованості дисертаційного дослідження Гончара О.О.

4. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена тим, що запропонована дисертація є одним із перших у вітчизняній науці конституційного права монографічним дослідженням процедури добору суддів Конституційного Суду України як складного, багаторівневого правового та інституційного механізму. Ключовою ідеєю дослідження є розгляд добору суддів Конституційного Суду України не лише як формалізованої конкурсної процедури, а як цілісної системи взаємодії суб'єктів призначення, органів добору, експертних інституцій і громадського контролю, що функціонує в умовах посилення вимог до прозорості, доброчесності та європейських стандартів конституційного правосуддя.

Найбільш цікавим і концептуально новим у роботі є комплексне осмислення процедури добору суддів Конституційного Суду України через призму її багаторівневої структури, інституційної взаємодії та поетапності, що дозволило автору не лише описати існуючу модель, а й виявити її внутрішню логіку, проблемні вузли та напрями вдосконалення. У цьому контексті

дисертантом запропоновано авторське бачення добору суддів КСУ як системи взаємопов'язаних процедурних блоків, що реалізуються різними суб'єктами публічної влади та експертного середовища.

До положень, що виносяться на захист, належать насамперед такі результати, які мають істотне наукове значення та характеризуються новизною:

уперше досліджено еволюцію конституційно-правового регулювання добору суддів Конституційного Суду України, що дозволило виявити закономірності трансформації цього інституту;

здійснено узагальнення нормативно-правового регулювання організації органів конституційної юрисдикції країн Європи, що дало змогу сформувати порівняльну основу для оцінки української моделі добору суддів КСУ;

виокремлено дев'ять етапів порядку добору суддів Конституційного Суду України, що дозволило систематизувати складну конкурсну процедуру та надати їй чіткої структурної визначеності;

установлено багаторівневий характер конкурсної процедури, у межах якої кожен етап супроводжується діями суб'єктів призначення, Дорадчої групи експертів та органів добору суддів, що дозволило по-новому осмислити інституційну архітектуру процедури добору суддів КСУ;

доведено наявність комплексного статусу Конкурсної комісії, Комітету Верховної Ради України та Ради суддів України як суб'єктів добору суддів Конституційного Суду України, що суттєво розширює уявлення про систему конкурсного відбору;

обґрунтовано необхідність розширення кола суб'єктів, рішення яких можуть бути оскаржені в адміністративному судочинстві, що має важливе значення для забезпечення ефективного судового контролю;

розкрито правову природу та інституційний статус Дорадчої групи експертів, визначено її функціональні межі, принципи діяльності та процесуальну роль у процедурі добору суддів КСУ;

запропоновано віднести спори, пов'язані з добором суддів КСУ та оцінюванням кандидатів, до категорії складних адміністративних справ, що має значення для розвитку адміністративного процесуального права;

уточнено двоетапний характер кваліфікації кандидатів у судді Конституційного Суду України, що дозволило розмежувати формально-юридичну та змістовно-професійну їх оцінку за критерієм відповідності рівня компетентності у сфері права;

деталізовано етапність оцінювання моральних якостей кандидатів Дорадчою групою експертів, що дозволило формалізувати цей складний оціночний процес.

У частині удосконалення наукових положень О.О. Гончар пропонує оновлення понятійного апарату конституційного права шляхом формулювання авторських визначень таких категорій, як «добір суддів Конституційного Суду України», «суб'єкти добору суддів Конституційного Суду України», «моральні якості», «громадський контроль за процедурою добору суддів КСУ» та «контроль цифрової пам'яті».

Важливим елементом новизни є також удосконалення доктринального розуміння принципів добору суддів Конституційного Суду України. Автор обґрунтовує, що хоча ці принципи прямо не закріплені в законі, вони впливають із Конституції України, законодавства та міжнародних стандартів. До таких принципів віднесено верховенство права, прозорість, політичну нейтральність, об'єктивність, неупередженість і підзвітність.

Окрему наукову цінність має положення про інституційні форми громадського контролю у процедурі добору суддів КСУ, яке охоплює участь громадськості в оцінюванні кандидатів, відкритість процедур, онлайн-трансляції засідань та доступ до інформації про кандидатів. Це суттєво поглиблює розуміння механізмів демократизації конституційного судочинства.

Значущим є також удосконалене положення про допоміжний характер інформації з інтернет-середовища при оцінюванні моральних якостей кандидатів, що дозволяє збалансувати вплив цифрових джерел і забезпечити науково обґрунтований підхід до формування висновків Дорадчої групи.

До положень, що набули подальшого розвитку у дисертаційній роботі Гончара О.О., віднесено:

ідею про необхідність гармонізації національної моделі добору суддів КСУ з європейськими стандартами конституційного правосуддя та процесами Євроінтеграції;

переконання щодо переваги обрання до КСУ суддів із різним практичним досвідом у сфері права, а не виключно суддів загальної юрисдикції та науковців;

концепцію дискреційного характеру оцінювання моральних якостей та добросовісності кандидатів Дорадчою групою експертів;

підхід до інтерпретації часових меж оцінювання поведінки кандидатів через призму принципу нормативної та моральної еволюційності.

Автором запропоновано зміни і доповнення до Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Кодексу адміністративного судочинства України.

Таким чином, наукова новизна дисертаційної роботи полягає у формуванні цілісної концепції процедури добору суддів Конституційного Суду України як складного, багаторівневого та динамічного інституційного процесу, що поєднує нормативно-правові, організаційні, процедурні та соціальні компоненти. Отримані результати мають істотне значення для розвитку науки конституційного права та вдосконалення практики добору суддів органу конституційної юрисдикції.

5. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використаними у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження процедури добору суддів Конституційного Суду в Україні та вивчення зарубіжного досвіду добору суддів конституційної юрисдикції;

правотворчому процесі – для вдосконалення положень Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Кодексу адміністративного судочинства України, інших підзаконних нормативно-правових актів, пов'язаних із процедурою добору суддів Конституційного Суду України;

правовиховній діяльності — для підвищення правової культури громадян та громадянського суспільства;

навчальному процесі — при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право», «Адміністративне судочинство», а також для підготовки монографій, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

6. Повнота викладу матеріалу в наукових публікаціях за темою дисертації

Ключові положення і висновки були викладені дисертантом у 12 наукових працях, зокрема, у 3 статтях, що опубліковані у фахових вітчизняних наукових виданнях в категорії юридичних наук, 1 розділі колективної зарубіжної монографії, а також у 8 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та круглому столі.

7. Відомості про дотримання академічної доброчесності

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та наукових публікацій Гончара О.О. не викликало сумнівів в академічній доброчесності автора при їх написанні. Робота не містить ознак академічного плагіату чи інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертантом представленої наукової роботи. Це дозволяє зробити висновок про дотримання автором вимог академічної доброчесності.

8. Зауваження та дискусійні положення дисертації

Дисертаційна робота Гончара Олега Олександровича на тему «Процедура добору суддів Конституційного Суду» за своїм змістом і формою є завершеним самостійним науковим дослідженням із самостійними та обґрунтованими висновками. Водночас, як і будь-яке творче, наукове дослідження, рецензована дисертація не позбавлена окремих недоліків, а окремі сформульовані висновки мають дискусійний характер. Зокрема:

1. У дисертації обґрунтовується теза про обмеженість судового контролю щодо оцінювання моральних якостей кандидатів Дорадчою групою експертів (с. 116–117) з огляду на практику Верховного Суду, який виходить із того, що Дорадча група не перевіряє інформацію з документів інших державних органів,

а оцінює її у межах власної дискреції з урахуванням пояснень кандидата. Відповідність життєвих обставин кандидата критерію доброчесності визначається членами Дорадчої групи на власний розсуд, а кандидат зобов'язаний спростовувати обґрунтовані сумніви щодо своєї відповідності критерію високих моральних якостей.

Такий підхід залишає відкритим питання про межі дискреції ДГЕ, а відповідні положення дисертації потребують додаткового обґрунтування на захисті.

2. Аналіз підходів до визначення критеріїв оцінювання доброчесності кандидатів у судді КСУ, передбачених Методологією та застосованих Дорадчою групою експертів під час співбесід (с. 159 дисертації) був покладений в основу позиції автора щодо необхідності встановлення часових меж оцінювання кандидатів (с. 164), однак вона не отримала належної конкретизації. Водночас, вирішення цього питання видається важливим з огляду на забезпечення об'єктивності оцінювання кандидатів.

3. Теза автора щодо допоміжного характеру інформації з інтернет-середовища (с. 180) загалом є обґрунтованою, однак потребує більш чіткого нормативного та методологічного наповнення. Зокрема, у роботі недостатньо визначено критерії допустимості, достовірності та меж використання такої інформації, що є особливо важливим з огляду на ризики зловживання її використанням. Крім того, поза належною увагою залишаються питання балансу між потребою формування високо професійного та доброчесного складу органу конституційної юстиції, з одного боку, і дотриманням права на приватність кандидатів у судді КСУ, а також третіх осіб, інформація щодо яких поширюється відкрито.

4. Представлений у дисертації підхід до визначення системи принципів процедури добору суддів Конституційного Суду України загалом є змістовним, однак має певні дискусійні аспекти. Зокрема, автор пропонує досить широкий перелік принципів, який сформовано переважно на основі доктринальних підходів та міжнародних стандартів. У зв'язку з цим потребує додаткового обґрунтування питання співвідношення таких принципів між собою при їх

практичній реалізації. Зокрема, не до кінця зрозуміло, яким чином у разі потенційного конфлікту між окремими принципами (наприклад, політичної нейтральності (с. 105 дисертації) та інституційної ролі політичних суб'єктів призначення) має забезпечуватися їх узгоджене застосування.

Дискусійність наведених вище положень не заперечує наукової новизни та значимості результатів дисертаційної роботи Гончара Олега Олександровича. Подана до захисту дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, яка містить аргументовані науково-теоретичні положення та висновки.

9. Висновок та загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційне дослідження Гончара Олега Олександровича «Процедура добору суддів Конституційного Суду» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів не викликає жодних сумнівів у його якості. Дисертація відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 431, від 19.05.2023 р. № 502, від 03.05.2024 р. № 507), а її автор Гончар Олег Олександрович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри конституційного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Олена БОРИСЛАВСЬКА

Підпис проф. Олена Бориславської підтверджую.

Вчений секретар Львівського національного
Університету імені Івана Франка
доцент

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА

М. Ірксак